

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Головною метою для налагодження економічної ситуації, досягнення високого рівня життя та загально-го благополуччя кожної країни є надійне та ефективне положення серед інших держав світу. Ця потреба стає ще більш актуальною з оглядом на загальну глобалізацію економіки. Для того, щоб досягти цих конкурентних переваг на світовій арені, кожна держава прагне створювати і розвивати інноваційні технології і новітні шляхи господарювання у всіх сферах життя. В даний час більшість розвинених країн світу говорять і діють у напрямі створення нової економіки, заснованої на реалізації знань і повсюдному використанні інновацій. На цьому ґрунтується прогрес і розвиток економіки кожної держави.

Питанню економіки знань приділяли увагу багато вітчизняних і зарубіжних науковців (Е. Брукінг, В. Гець, О. Грібкова, А. Дагаєв, П. Друкер, С. Ефімушкин, Ю. Корчагин, Георг фон Крог, Т. Стюарт, Е. Тоффлер та ін.). Розвиток концепції економіки знань пов'язаний з іменами Ф. Махлупа, П. Друкера, Д. Белла, Р. Лейна, В. Іноземцева, А. Чухна та інших вчених. Проте, виходячи з того, що тема є досить новою для нашої країни, існує велика кількість питань, які залишаються без відповідей. Для того, щоб інноваційний прогрес в цілому, та зокрема процеси використання знань, в нашій країні проходили без розповсюджених помилок, доцільно простежити досвід інших держав з цих питань і тоді можна скоригувати свої дії на майбутнє. Аналіз досвіду формування механізму реалізації знань в зарубіжних країнах, у порівнянні із вітчизняною практикою державного регулювання інновацій, дає змогу оцінити та виробити певну стратегію формування моделі інноваційного розвитку в Україні.

Мета статті — аналіз зарубіжного досвіду використання знань та можливості його застосування в Україні. Для досягнення зазначеної мети пропонується дослідити шляхи здійснення інноваційної політики та формування економіки знань у розвинувтих країнах світу.

В першу чергу, порівнюючи зарубіжний та вітчизняний досвід використання знань, необхідно зазначити, що для технічно розвинених країн використання в інноваційних моделях радикальних новацій має надзвичайну важливість. Відповідно, у таких моделях переважають механізми та інструменти активного розвитку та використання інновацій, і такі інновації роблять країну більш конкурентоспроможною. У моделях економік, що надолужують, пріоритетними повинні бути менш радикальні інновації [1].

Сучасний етап економічного розвитку країн світу характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу. Інтенсивне проведення досліджень та розробка на їх основі новітніх технологій, вихід із ними на світові ринки та розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері фактично вже стали стратегічною моделлю економічного зростання для розвинених країн. Причому інтелектуальні ресурси спільно з новітніми технологіями не тільки визначають перспективи економічного зростання, але й служать показником рівня економічної незалежності й добробуту країни, її національного статусу.

У другій половині 1990-х років уряди практично всіх західноєвропейських країн прийняли програми стимулювання інноваційної діяльності, спрямовані в першу чергу на поширення інновацій. У всіх країнах Західної Європи були зроблені зусилля для формування структурних елементів та механізмів здійснення інноваційної політики. Так, за оцінкою Європейської комісії, найбільш сприятливий клімат для розвитку інноваційного підприємництва створено в країнах Північної Європи, що дозволило їм стати лідерами в інноваційному розвитку в західноєвропейському регіоні. Країни Північної Європи, а також Великобританія, Німеччина, Франція є найбільш активними учасниками інноваційного співробітництва по лінії ЄС.

У гонитві за лідерами збільшили свою частку на світовому технологічному просторі так звані нові індустріальні держави Південно-Східної Азії та Китай. Сьогодні їх частка у світовому експорті наукоємних виробів становить уже більше 15 %. Відповідно зміцнів їхній суверенітет і збільшилася вага в міжнародних справах. Так, обсяг продукції галузей новітніх технологій у Китаї зріс за цей період у 27 разів, а їх частка у валовому промисловому продукті збільшилася з 8,1 % до 35,4 %. Обсяг експорту високотехнологічної продукції збільшується в середньому на 22 % за рік [2, с. 225–266]. Необхідно відзначити, що китайськими пріоритетами в науці й техніці є великомасштабні інтегровані мережі, програмне забезпечення і системи інформаційної безпеки.

У ЄС накопичено найбільший досвід розвитку інноваційної співпраці в цивільній галузі серед регіональних економічних інтеграційних об'єднань. Стимулювання інноваційного розвитку здійснюється за допомогою кількох взаємозалежних і взаємодоповнювальних каналів, включаючи «Рамкову програму НДДКР», програму «Єврика», Структурні фонди. Пріоритетними напрямками діяльності ЄС стали три галузі діяльності: науково-технічна, інноваційна й освітня. Зокрема, до вже наявної п'ятирічної «Рамкової програми НДДКР» планується додати нову програму з конкурентоспроможності та інновацій (2013–2017 рр.).

Основне значення інноваційних програм ЄС полягає не стільки у фінансуванні проектів, скільки в стимулюванні європейської кооперації між різними суб'єктами НДДКР (науково-дослідними центрами, університетами, приватними компаніями), координації інноваційних політик країн — членів ЄС, виробленні спільної стратегії, а також у поширенні найкращого національного досвіду створення інновацій. За останні 10 років у країнах ЄС суттєво зросло значення регіонального інноваційного співробітництва.

Важливим є досвід у сфері інновацій Німеччини, адже ця країна за розвитком інноваційної діяльності займає перше місце в Європі й одне з перших місць у світі. Показником масштабу такої діяльності є, наприклад, існування понад 400 фірм, що працюють у сфері нанотехнологій, чи 600 фірм — у сфері біотехнологій. Базою для створення фірм служать наукові досягнення численних

дослідницьких установ та центрів [3, с. 125–129]. Велику увагу в ФРН приділяють усебічному сприянню поглибленню практичної співпраці між наукою та реальним сектором економіки, розширенню мереж кооперації та об'єднанню потенціалів науково-дослідних установ і компаній через створення інноваційних союзів і кластерів. Слід відзначити й інші форми співпраці та взаємодії держави і приватного капіталу щодо інвестування у сферу наукової й інноваційної діяльності та водночас поєднання інвестицій із науковим потенціалом університетів, науково-дослідних інститутів: технопарки, інкубатори технологій, інноваційні центри, які почали успішно розвиватися набагато раніше. У ФРН започатковано низку програм та механізмів, покликаних покращити умови здійснення НДДКР і прискорити впровадження на практиці інновацій. Зокрема, йдеться про програми сприяння інноваційній діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, підтримки практичної інноваційної діяльності науковців, спеціальні програми підтримки науково-дослідної та інноваційної діяльності, програми підтримки засновників інноваційних компаній тощо. Головною метою державних програм підтримки інноваційної діяльності є розділення ризиків із компаніями або організаціями, які працюють над упровадженням інноваційних продуктів чи послуг.

Вибираючи свій шлях інноваційного розвитку, Україна може використовувати також досвід модернізації науково-технічної сфери в США, який уже дав певні результати. Так, у США найважливішим стратегічним соціально-економічним пріоритетом на тривалу перспективу визнається здійснення науково-технічної політики, що передбачає підтримку фундаментальних досліджень і передання технологій у виробництво, а також регулювання прав власності на інновації. Один з ефективних способів розв'язання цього завдання — прискорення розвитку науково-технічної сфери з використанням програмно-цільового методу [4].

У державно-приватних технологічних партнерствах на рівні штатів реалізуються короткострокові проекти з урахуванням місцевих проблем, а на федеральному рівні забезпечується правова основа такої кооперації та відповідність цілей регіональних програм національним інтересам.

До завдань урядів штатів США входить також налагодження ефективного процесу передання технологій із федеральних лабораторій у приватний сектор, сприяння розвитку приватної промисловості, зміцнення взаємодії у сфері наукових досліджень між академічним співтовариством і приватним сектором. Подібного механізму в Україні, на жаль, в сучасних умовах не існує. Отже, потрібні значні корективи в даній діяльності у відповідності із аналізованим міжнародним досвідом.

Для контролю процесу з боку уряду США існує Рада з науки і технологій США (Science and Technology Council of States). Ця рада включає в себе представників штатів, що призначаються губернаторами. Раду очолює сам президент США. Це основний орган для вироблення узгодженої політики та основна консультативна інституція у сфері науки й технологій. Він також працює з федеральними міністерствами і відомствами, представляючи інтереси штатів, сприяючи розширенню їх участі в ряді федеральних науково-технологічних програм, де вкладення штатів і федерального уряду є взаємодоповнювальними [4].

Так, за даними опублікованої статистики питома вага факторів, що визначили економічне зростання

США за останні 50 років, така: технічний прогрес — 49 %, праця — 27 %, капітал — 24 %. Ці дані свідчать про значущість технологій та інтелектуального потенціалу для розвитку економіки країни [5].

Сьогодні і для України головним пріоритетом економічного розвитку має стати цілеспрямований перехід до інноваційної моделі економіки. Створення та підтримка національної інноваційної системи повинні стати найважливішими орієнтирами в діяльності уряду, а інноваційний тип поведінки — частиною ідеології українського суспільства.

Аналізуючи досвід розвинутих країн світу, можемо підсумувати, що перехід до інноваційної економіки необхідно пов'язувати зі збільшенням інвестицій в інтелектуальний сектор. Середній обсяг таких інвестицій у країнах ОЕСР в середині поточного десятиліття становив 2,3 % ВВП (разом з усіма витратами на освітню діяльність, крім вищої освіти, він перевищив 10 %). Але в Україні частка витрат на науку у ВВП скоротилася з 3 % у 1991 р. до 0,84 % у 2012 р. Така ж ситуація виникла з фінансуванням системи освіти, що свідчить про суттєве скорочення інноваційної діяльності в Україні.

Для поліпшення ситуації в науковій, технологічній та інноваційній сферах з урахуванням вітчизняних особливостей українськими вченими було розроблено Стратегію інноваційного розвитку в умовах глобалізаційних викликів. Вона містить опис кількох можливих сценаріїв науково-технічного та інноваційного розвитку країни на 2010–2020 рр. Оцінювання цих сценаріїв провели українські та закордонні експерти з використанням показників Європейського інноваційного табло. Відповідно до цього, у випадку впровадження стратегії, є можливість досягнення доволі високих узагальнених показників інноваційного розвитку.

За показником Європейського інноваційного індексу, Європейського інноваційного табло Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі — «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. Відставання України від «країн-лідерів» становить приблизно у 3 рази (Швеція — 0,68). На відміну від розвинених країн, в Україні майже половина експорту складає сировина.

Інтегральним показником оцінки інноваційного рівня економіки країни є порівняльні показники розвитку інноваційної сфери деяких країн світу в контексті: обсяг експорту високотехнологічної продукції на одну особу та чисельність дослідників на 10 тис. осіб населення за даними Світового банку (табл. 1).

Як впливає з табл. 1, у високорозвинених країнах Європи: Німеччині, Франції, Великобританії, Нідерландах кількість дослідників на 10 тис. населення становила 26–35 осіб, а експорт високотехнологічної продукції на одну особу коливався від 1034 дол. у Великобританії до 4540 дол. у Нідерландах.

Дані Держкомстату свідчать, що чисельність науковців в Україні зменшилась до 89,5 тис. у 2011 році, або в 3,5 рази від чисельності 1990 року, а чисельність докторів і кандидатів наук станом на 2011 рік зросла від показників 1995 року відповідно на 47,7 та 45,8 %. Якщо, в 1991 році на одного доктора наук припадало 36,7 науковців, то в 2011 році лише 6,2 особи, в 1995 році на одного кандидата наук припадало 3,12 наукових працівників, а в 2011

Таблиця 1
Порівняльні показники розвитку інноваційної сфери
деяких країн світу в передкризовий 2008 рік
[розраховано співробітниками ЦДПІН НАНУ]

Країна	Обсяг експорту високо-технологічної продукції на одну особу, дол.	Кількість дослідників на 10 тис. осіб населення
Сінгапур	2302	60,9
Корея	2283	46,3
Китай	256	10,7
Японія	950	55,7
Нідерланди	4540	26,7
США	758	47,0
Великобританія	1034	28,8
Німеччина	1895	34,5
Франція	1299	34,4
Росія	29	31,1
Україна	28	17,0
Світ	280	12,7

році — 1,06 особи. За такого співвідношення виконувати реальні технічні проекти досить проблематично [7].

Ще одним негативним фактором, який свідчить про втрати вітчизняного інтелектуального потенціалу, є зростання питомої ваги заявок на патенти від іноземних заявників. Зарубіжні інвестори, інвестуючи українські підприємства, одночасно патентують в Україні свої технології і таким чином за рахунок конкурентних переваг своєї продукції приводять до збитковості і руйнації інші вітчизняні підприємства.

На світових ринках інноваційної продукції домінують міжнародні транснаціональні компанії, посилюється їх вплив і на українському ринку, а національна наука не створює належний супротив. Частка України на світовому ринку наукомісткої продукції складає лише 0,1 %, питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт має тенденції до зменшення і становить біля 1 % ВВП України. При цьому Україна по окремих позиціях розвитку науки (літакобудування, космос та інші) зберігає лідерство і знаходиться на самих передових світових позиціях, але отримати належну користь від цього так і не спромоглась.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні склалася досить складна ситуація для розвитку інноваційної діяльності. Але враховуючи стійкий потенціал наших винахідників та науковців, ми маємо можливість та необхідність надолужувати втрачені з часів СРСР передові позиції у цій сфері спрямовуючи свої дії до інноваційного прогресу та економіки знань. В наш час показники розвитку інноваційної сфери України залишаються зовсім непорівнянними не тільки з показниками «азіатських тигрів», європейських країн, але й світу. За таких умов для України, щоб зайняти гідне місце в європейській спільноті, можливі декілька варіантів зміни ситуації на краще: використати досвід «азіатських тигрів», створивши сприятливі інвестиційні умови;

максимально зосередитись на розробці та використанні власного наукового потенціалу і з часом вийти на передові позиції в світі;

оптимально поєднати можливості першого і другого варіантів.

Виходячи з вітчизняного та закордонного досвіду, можна проаналізувати та сформулювати механізми створен-

ня та реалізації знань в Україні, за допомогою яких наша економіка стане більш конкурентоздатною, а з цим і рівень життя населення може вийти на новий, вищий ступінь розвитку. Тож, необхідно розширити систему інструментів, важелів та стимулів упровадження вітчизняних розробок у виробництво, активізації інноваційної діяльності та технологічного розвитку в нашій країні за рахунок:

1) зміцнення взаємовідносин між наукою, освітою та виробництвом, розширення мереж кооперації науково-дослідних установ, університетів, інших структур, у тому числі шляхом збільшення участі у рамкових програмах ЄС з проблем інновацій, організації інноваційних союзів та кластерів;

2) створення прозорої конкурентної процедури державних закупівель, запровадження електронної тендерної системи державних замовлень на інноваційні продукти, визначення одним із основних критеріїв закупівель — інноваційність продукту;

3) формування цілісного механізму встановлення тісного зв'язку між фінансовими результатами підприємств і обсягами їх інноваційної діяльності, розширення прямого державного фінансування у вигляді надання цільових субсидій і грантів підприємствам, субвенцій малим і середнім фірмам, які реалізують інноваційні проекти;

4) надання спеціальних податкових кредитів і пільг підприємствам і установам різних форм власності, які інвестують власні кошти у наукові дослідження, розробляють прогресивні екологічно чисті технології, пільг з податку на прибуток для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;

5) налагодження процесів передання технологій із державних установ у приватний сектор і створення для цього відповідної нормативно-правової бази;

6) створення умов до збільшення частки наукомісткої продукції вітчизняного виробництва на світових ринках;

7) розвиток НДДКР у регіонах, зокрема через роботу агентств регіонального розвитку, удосконалення механізму стимулювання молодих вчених до впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Таким чином, аналізуючи досвід розвинутих країн світу, можемо підсумувати, що перехід до інноваційної економіки в Україні необхідно пов'язувати зі збільшенням інвестицій в інтелектуальний сектор, а головним пріоритетом економічного розвитку має стати цілеспрямований перехід до знаннєвої моделі економіки. Створення та підтримка національної інноваційної системи повинні стати найважливішими орієнтирами в діяльності уряду і регіональних органів влади, а інноваційний тип поведінки — частиною ідеології українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Маліцький Б. А. Прикладне наукознавство / Б. А. Маліцький. — Фенікс, 2007. — 464 с.
2. Бойко О. М. Досвід інноваційної співпраці країн ЄС та СНД [Текст] / А. М. Бойко, Г. А. Власкін, Є. Б. Ленчук, В. В. Овчинников, В. А. Цукерман // Матеріали конференцій та інноваційного форуму держав-учасників СНД «15 років Співдружності Незалежних Держав». — Калуга : Изд-во науч. лит. Н. Ф. Бочкарьовой, 2006. — С. 225–266.
3. Троян В. Інновації в Німеччині [Текст] / В. Троян // Наука та інновації — 2005. — № 1. — С. 125–129.

4. На порозі економіки знань (світова практика науково-інноваційного розвитку) / відп. ред. А. А. Динкін. — М. : ІСЕМВ РАН, 2004. — 214 с.

5. Сажин Д. Державна підтримка розвитку промисловості і технологій у США [Текст] / Д. Сажин // Світова економіка та міжнародні відносини. — 1999. — № 12. — 58 с.

6. Доклад о развитии человека 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: Лучшее будущее для всех. ПРООН Электронный ресурс. Режим доступа : // <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/ru/>.

7. Статистичний щорічник України за 2011 рік // Держкомстат України за ред. Осауленко О. Г. — К. : Консультант 2012. — 566 с.

М. Г. Пивоваров

*д-р екон. наук
м. Запоріжжя*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗРАХУНКУ КІЛЬКОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Результати розвитку національної економіки, галузів, підприємств, у тому числі малих, шоквартально, щорічно публікуються в статистичних даних Держкомстату України.

Однак, в цих даних без всяких причин з'являються несподівані зміни, які перевертають динаміку процесу, іноді навіть його сутність, що приводить до порушення системно-причинних зв'язків, а отже, і отриманню невірних результатів.

Тому, метою статті є стисле дослідження системи статистичної інформації про розвиток малих підприємств в вітчизняній практиці, аналіз причин такого стану і розробка методики вирішення цієї проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій. Як відомо, малий бізнес є важливою складовою ринкової економіки розвинутих країн. На його частку припадає значний внесок у виробництво національного доходу, в його структурах утворюються нові робочі місця, зайняті в ньому виступають головними платниками податків, вони ж, будучи представниками середнього класу, слугують соціальною опорою уряду [1; 2; 3].

Підприємства малого бізнесу знімають з держави значну частину турбот щодо вирішення соціальних проблем. Останні десятиліття відрізняються швидким збільшенням кількості дрібних підприємств, зростанням ролі малого бізнесу в національних економіках. Це стало можливим завдяки пильній увазі до проблем цього бізнесу з боку держави.

Крім економічного, малий бізнес має суттєве соціальне значення. Воно полягає, по-перше, в наданні нових робочих місць і, як результат, в обмеженні безробіття. По-друге, заняття підприємництвом сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, підвищенню особистої та ділової культури підприємців, що є важливим чинником економічного прогресу.

За даними ООН, малий бізнес виробляє сьогодні 33–66 % загальносвітового продукту і дає роботу майже половині працездатного населення Землі [4, с. 29]. За цими даними частка малих і середніх підприємств в ВВП розвинутих країн становить в середньому 50 %. В той же час частка малих і середніх підприємств в ВВП України становить зараз 19 % [5].

З наведених даних очевидно, що країна має значні резерви збільшення як зайнятості працеспроможного на-

селення, так і зросту ВВП за рахунок розвитку суб'єктів малого підприємництва. Цією проблемою займається значна кількість зарубіжних та вітчизняних науковців, у тому числі і автор, в дослідженнях якого надано багато практичних пропозицій Департаменту Держпідприємництва Міністерства економічного розвитку і торгівлі щодо вдосконалення системи розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва. Значна частина пропозицій автора найшла використання в розвитку бізнесу як на державному, так і регіональному рівні.

Слід надати належне державним органам влади з втіленням пропозицій науковців і підприємців щодо розвитку малого і середнього підприємництва в країні. Наслідком якого є відносно стабільна праця підприємців на ринку виробництва і послуг незважаючи на кризові явища в країні.

Основні результати досліджень. Аналіз виробничо-господарської діяльності підприємців малого і середнього бізнесу в країні свідчить про те, що на результати їх праці впливає достовірна інформація як на рівні системи оподаткування, так і наявності її в офіційних регіональних і державних джерелах. Наприклад, по 2005 рік Держкомстат України в статистичних щорічниках країни щодо 14 розділу «Розвиток малого підприємництва», привів інформацію в наступному вигляді (табл. 1).

На жаль, з 2007 р. перша і друга позиції статистичних щорічників країни зникли. Залишилась тільки комплексна позиція у форматі: кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення. Це «нововведення» зовсім не зрозуміле науковцям, фаховим спеціалістам і підприємцям, тому що зникла звичайна, доступна і важна інформація щодо розвитку малого бізнесу.

На наш погляд, цей крок став негативним і привів до перевертання цінної інформації про розвиток малого і середнього підприємництва в Україні. Тому нами розроблена методика розрахунку кількості малих підприємств в абсолютному вигляді з використанням таких понять, як так званого «наявного населення» і кількості «наявного населення на 10 тис. наявного населення». Вхідні дані приймаються з статистичних щорічників країни: розділ 16, кількість населення — таблиця 1.

З 2007–2012 році результати зміни наявного населення наведені нижче (табл. 2).

